

Samenwerken met ouders in de Familieklas

Hoe geef je de juiste hulp aan leerlingen met een gedragsvraagstuk? Veel scholen worstelen hiermee. Samenwerkingsverband de Eem wil hen hierbij ondersteunen en kwam een innovatieve methode op het spoor: de Familieklas. In de Familieklas werken ouders en school samen om de leerling te helpen gewenst gedrag aan te leren.

Tekst: Jannie Wouters

Leerlingen met opvallend gedrag zijn een uitdaging in het onderwijs. Het is niet zo eenvoudig om hen in de klas te ondersteunen en te helpen goed gedrag aan te leren. Uit onderzoek (Van Veen & Van der Steenhoven, 2014) blijkt dat leraren vinden dat zij onvoldoende zijn toegerust voor gedragsvraagstukken in passend onderwijs. Dat was twee jaar geleden voor directeur-bestuurder Brigitta Gadella van SWV de Eem dan ook reden om actief op zoek te gaan naar een manier om scholen te ondersteunen bij de aanpak van gedragsvraagstukken.

Innovatieve methode

SWV de Eem is een samenwerkingsverband voor primair onderwijs in de regio Eemland (Amersfoort en omliggende gemeenten) en is verantwoordelijk voor een dekkend aanbod van ondersteuningsvoorzieningen voor leerlingen met specifieke

onderwijs- en ondersteuningsbehoeften. De organisatie wil de komende jaren samen met scholen en ketenpartners verder bouwen aan thuisnabije oplossingen, optimale samenwerking met ketenpartners en een preventieve aanpak. Hiertoe wordt gezocht naar creatieve en innovatieve manieren, waarbij de samenwerking tussen school, ouders en leerlingen van essentieel belang is.

Openbare basisschool 't Spectrum in Amersfoort was de eerste school binnen het samenwerkingsverband die met het concept van de Familieklas aan de slag ging. De school is gestart met ondersteuning vanuit SWV de Eem en subsidie van de gemeente Amersfoort. Zowel ouders, leraren als schooldirectie bleken enthousiast over de opbrengsten van deze innovatieve methodiek. Een literatuurstudie gaf eveneens zicht op positieve resultaten van de Familieklas in Denemarken. Daarop heeft SWV de Eem besloten om de Familieklas als project aan te bieden binnen haar regio en is Jannie Wouters (auteur van dit artikel) als projectleider aangesteld om de uitrol te realiseren en het project te leiden. Na het beknopte literatuuronderzoek en verkennende gesprekken met scholen in de opstartfase, is het projectplan opgesteld. Hierbij werd onder meer gekeken naar draagvlak, haalbaarheid, reikwijdte en doelen van het project 'Familieklas'. Het uitgangspunt werd om de Familieklas in vijf jaar op tenminste elf scholen in de regio te implementeren. Inmiddels hebben in twee jaar tijd vier scholen een opleidingstraject gevolgd en zijn er in totaal negen Familieklassen gestart.

Gedragsstoornis versus gedragsprobleem

De Familieklas is een methodiek voor kinderen met gedragsproblemen in de klas. Maar wat zijn gedragsproblemen nu eigenlijk? In de literatuur wordt onderscheid gemaakt tussen gedragsstoornissen en gedragsproblemen. Een gedragsstoornis is niet zomaar te verhelpen, omdat de oorzaak vooral in

de genen of neurologie van de persoon ligt (Horeweg, 2015). Externe (omgevings)factoren kunnen de beperkingen van een gedragsstoornis echter wel verminderen of juist verergeren. Gedragsproblemen worden, in tegenstelling tot gedragsstoornissen, grotendeels situationeel bepaald, waarbij er in de meeste gevallen sprake is van een verstoorde interactie tussen kind en omgeving (Van der Wolf & Beukering, 2009). Van Tuijl (2009) spreekt van gedragsproblemen wanneer er sprake is van structureel ongewenst en/of storend gedrag. Gedragsproblemen op school kunnen zich onder andere uiten in ongehoorzaamheid, slechte concentratie, ruziemaken en storen van anderen. Ook stil en teruggetrokken gedrag wordt beschouwd als gedragsprobleem (Horeweg, 2015). Bij zowel gedragsproblemen als gedragsstoornissen beïnvloeden omgevingsfactoren in meer of mindere mate het gedrag.

Hoe werkt de Familieklas?

De Familieklas is een van oorsprong Deense interventie op de eigen basisschool. Deze is bestemd voor leerlingen van groep 4 tot en met 8 bij wie sprake is van onwenselijk en/of storend gedrag op school. Vaak zit het gedrag de leerprestaties van de leerling zelf of dat van klasgenoten in de weg (Stichting Familieklas Nederland, 2019).

Er kunnen zes tot acht leerlingen deelnemen aan de Familieklas. De structurele deelname van een ouder of verzorger is een voorwaarde om mee te kunnen doen. De leerlingen komen gedurende twaalf weken eenmaal per week een dagdeel

naar de klas, samen met een van hun ouders of verzorgers. De ouders ondersteunen hun kind bij het schoolwerk en de persoonlijke gedragsdoelen. Soms werken ze samen aan een opdracht of neemt de ouder bijvoorbeeld een dictee af. Vooraf hebben de leerlingen, samen met de ouder(s), leraar en Familieklasleraar, persoonlijke gedragsdoelen opgesteld. De ouder houdt het gedrag van het kind bij op een zogenoemde doelenkaart (zie figuur 1). De overige dagen werken de kinderen in hun eigen klas aan hun gedragsdoelen. Verspreid over de dag houdt de leraar de scores bij. Aan het begin van elke Familieklas lezen de kinderen hun scores van de afgelopen week op de doelenkaart voor, waarbij de (positieve) nadruk gelegd wordt op de hogere scores. Eens per twee weken komen de ouders een uur bij elkaar om te praten over de vorderingen en is er ruimte om vragen en zorgen met elkaar te bespreken onder begeleiding van een ouderondersteuner.

Implementatie

De deelname voor scholen, en uiteraard ook voor ouders, is geheel op vrijwillige basis, maar niet vrijblijvend. Deelnemende scholen starten elk schooljaar met een Familieklas, waarbij ze de eerste twee jaar volledig ondersteund worden door het samenwerkingsverband. Na deze twee jaar zetten de scholen de Familieklas zelfstandig voort, behoudens de ouderbegeleiding; deze wordt voortgezet met ondersteuning vanuit SWV de Eem.

Doelenkaart van:		Familieklasweek:							
		drie scoremomenten in de ochtend			drie scoremomenten in de middag				
maandag	A:	___	A:	___	A:	___	A:	___	Doelen: A B C D
	B:	___	B:	___	B:	___	B:	___	
	C:	___	C:	___	C:	___	C:	___	
	D:	___	D:	___	D:	___	D:	___	
dinsdag	A:	___	A:	___	A:	___	A:	___	
	B:	___	B:	___	B:	___	B:	___	
	C:	___	C:	___	C:	___	C:	___	
	D:	___	D:	___	D:	___	D:	___	
woensdag	A:	___	A:	___	A:	___	A:	___	
	B:	___	B:	___	B:	___	B:	___	
	C:	___	C:	___	C:	___	C:	___	
	D:	___	D:	___	D:	___	D:	___	
donderdag	A:	___	A:	___	A:	___	A:	___	
	B:	___	B:	___	B:	___	B:	___	
	C:	___	C:	___	C:	___	C:	___	
	D:	___	D:	___	D:	___	D:	___	
vrijdag	A:	___	A:	___	A:	___	A:	___	
	B:	___	B:	___	B:	___	B:	___	
	C:	___	C:	___	C:	___	C:	___	
	D:	___	D:	___	D:	___	D:	___	
								Opmerkingen: 	

Totalen Familieklas					Totalen eigen klas					Eindtotaal			Doelen scoren volgens de indeling:		
	1	2	3	4		1	2	3	4		1/2	3/4	4	voortdurend	De volwassenen zijn zeer tevreden
A					A					A			3	meestal	De volwassenen zijn tevreden
B					B					B			2	af en toe	De volwassenen zijn ontevreden
C					C					C			1	niet	De volwassenen zijn zeer ontevreden
D					D					D					

* Als een doel niet actueel is, zet dan een streepje.
 ** De totalen worden ingevuld door leerling en ouder.

Figuur 1: De doelenkaart van de Familieklas (bron: Stichting Familieklas Nederland).

Uitgangspunten Familieklas

- **Positieve omgevingsfactoren**

Ouders en school zijn belangrijke omgevingsfactoren in de ontwikkeling van kinderen, omdat kinderen een groot gedeelte van hun tijd doorbrengen in het gezin en op school. Uit onderzoek (Koomen, Verschueren, & Pianta, 2007) blijkt dat positieve relaties thuis en op school een gunstige invloed hebben op zowel schoolse vaardigheden als op gedrag. Hughes en Kwok (2006) benoemen hierbij dat een ondersteunende relatie met de leraar samengaat met verbeterde prestaties en minder gedragsproblemen. Kortom, positieve omgevingsfactoren lijken een positief effect op gedrag te hebben. Wanneer school, ouders en de leerling samenwerken aan het verbeteren van het gedrag, is het te verwachten effect het grootst. De methodiek van de Familieklas is hier grotendeels op gebaseerd.

- **Eigenaarschap en ondersteuning van ouders en leraar**

Het kind is eigenaar van het gedragsvraagstuk en daarmee ook van de oplossing. Vaak weten kinderen zelf heel goed wat er niet goed gaat en hebben ze ook wel een idee over hoe het beter kan. De ouder(s), leraar en Familieklasleraar helpen het kind bij het opstellen van zijn persoonlijke gedragsdoelen en helpen deze doelen te halen vanuit de gedachte dat goed gedrag aan te leren is. De doelenkaarten geven zowel de leerling als de ouder en leraar inzicht in de mate waarin het is gelukt om het gewenste gedrag op de vastgestelde doelen te laten zien. Middels evaluaties worden de doelen en de voortgang met elkaar besproken en indien nodig worden doelen aangescherpt, bijgesteld en soms ook toegevoegd. Vaak heeft het kind daar zelf al ideeën over.

- **Succeservaringen**

De persoonlijke gedragsdoelen zijn realistische, concrete en haalbare doelen. In de Familieklas kan vervolgens met elkaar het nieuwe, gewenste gedrag veilig inge oefend worden met behulp van de ouder en de Familieklasleraar. Wanneer het even niet goed is gegaan, wordt gekeken naar de oorzaak. Vervolgens wordt gekeken naar momenten waarop het wel lukte om het doel te bereiken en waarom. Dat geeft inzicht in wat het kind kan doen om het doel de volgende keer weer te bereiken. Er wordt veel positieve aandacht besteed aan de goede momenten, vanuit de gedachte dat het opdoen van succeservaringen helpend is en dat daarvan geleerd kan worden. De doelenkaarten helpen om enerzijds zicht te geven op de voortgang en anderzijds om aandacht te kunnen geven aan dat wat goed gaat en situaties waarin het goed gaat (om daarvan te kunnen leren). Sommige kinderen raken extra gemotiveerd om hun best te doen door het wekelijks in de groep voorlezen van de doelen en scores.

- **Eenduidigheid en heldere verwachtingen**

Het kind, de ouders, de Familieklasleraar en de eigen leraar hebben gedurende de Familieklas regelmatig contact en overleg. Hierdoor wordt de aanpak goed afgestemd en krijgt het kind meer eenduidige reacties vanuit zijn of haar directe omgeving. Samen met de doelenkaart is het voor het kind, de ouders en de leraar bovendien duidelijk en concreet wat er van hem of haar verwacht wordt en dat maakt aanspreken op en het behalen van de opgestelde doelen gemakkelijker.

Voor het implementatietraject werkt SWV de Eem nauw samen met de Stichting Familieklas Nederland. Bij het eerste Familieklastraject op een nieuwe school, verzorgt deze stichting de voorlichting aan en training voor de leraren. Ook wordt gedurende het eerste traject een leraar opgeleid tot Familieklasleraar en begeleid. Dit zorgt ervoor dat elke deelnemende school beschikt over een opgeleide Familieklasleraar uit de eigen gelederen die zich de methodiek goed eigen heeft kunnen maken.

Om ook van elkaar te kunnen (blijven) leren, vindt er eens per jaar een uitwisselingsmoment plaats door middel van een kijkmoment op een collega-school. Dit wordt in de nabije toekomst met behulp van SWV de Eem uitgebreid met een Familieklasnetwerk, waarbij scholen hun kennis en ervaringen kunnen delen en kunnen leren van en met elkaar.

Met de invoering van de Familieklas wil SWV de Eem scholen en ouders ondersteunen bij het aanleren van gewenst gedrag en de samenwerking tussen ouders, school en kinderen bevorderen. Het project is gericht op een eenduidige gedragsaanpak in de school en wordt in fases, verspreid over de regio, ingevoerd om thuis nabije oplossingen in de hele regio te verwe-

Leraren melden bijna unaniem dat gedragsproblemen afnemen

zenlijken. De gefaseerde verspreiding zorgt er tevens voor dat er een vlekwerking naar andere scholen plaats kan vinden als het gaat om een positieve, eenduidige aanpak van gedrag. In totaal bereikt het project in de eerste vijf jaar ongeveer 182 leerlingen en 11 scholen. Bij gebleken succes wordt bekeken of en hoe het project voortgezet en verder uitgebreid kan worden.

Opbrengsten

In Nederland is nog nauwelijks onderzoek gedaan naar de effecten van de Familieklas. Wel is er een beeld op te maken uit een evaluatieonderzoek (Wouters, 2019) met betrekking tot de ervaringen van zowel ouders als leraren. Leraren melden bijna

Veel ouders rapporteren dat hun kind meer zelfvertrouwen heeft gekregen

unaniem dat er sprake is van een (in meer of mindere mate) afname van gedragsproblemen in de klas en op school. Ook de meeste ouders zien een afname van gedragsproblemen op school en soms ook thuis.

Zowel leraren als ouders benoemen dat de onderlinge samenwerking tussen school, ouders en kind verbetert tijdens deelname aan de Familieklas. Het lijkt erop dat er meer positieve interacties tussen kind en leraar, kind en ouder én tussen ouder en leraar plaatsvinden. Veel ouders rapporteren dat hun kind meer zelfvertrouwen heeft gekregen en eerder om hulp durft te vragen. Zowel leraren als ouders geven aan meer begrip voor elkaar te hebben gekregen en meer te communiceren met elkaar.

Ouders lijken na afloop van de Familieklas ook meer tevreden over de school dan voor deelname aan de Familieklas. Leraren waarderen op hun beurt de grote inzet van de ouders in de Familieklas en de toegenomen samenwerking. Wel vragen (voornamelijk) ouders zich af hoe ze ervoor kunnen zorgen dat het verbeterde gedrag standhoudt na het afronden van de Familieklas.

Literatuur

- Horeweg, A. (2015). *Gedragsproblemen in de klas in het basisonderwijs (Herziene editie ed.)*. Houten: Lannoo Campus.
- Hughes, J., & Kwok, O. (2006). Classroom engagement mediates the effect of teacher-student support on elementary student's peer acceptance: A prospective analysis. *Journal of School Psychology*, (43), 465-480.
- Koomen, H., Verschueren, K., & Pianta, R. (2007). *Leerling Leraar Relatie Vragenlijst (LLRV)*. Houten: Bohn Stafleu van Loghum.
- Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO). (sd). www.nro.nl.
- Stichting Familieklas Nederland (2019). *Familieklas*. Geraadpleegd op www.familieklas.nl.
- SWV de Eem (2018). *Keuzes & Kansen. Ondersteuningsplan 2019-2023*. Leusden: SWV de Eem.

Praktijkonderzoek

Er zijn inmiddels ongeveer veertig basisscholen in Nederland die de Familieklas of een vergelijkbare methode, zoals de gezinsklas, inzetten op hun school. Om meer zicht te krijgen op de effectiviteit van de Familieklas wordt op dit moment door Jannie Wouters praktijkgericht onderzoek gedaan onder de deelnemende scholen vanuit SWV de Eem. Daarnaast is er recentelijk een onderzoeksvoorstel bij het Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek (NRO) ingediend door de onderzoeksinstituten Oberon en het Kohnstamm Instituut, in samenwerking met onder andere SWV de Eem en overige partners, om mogelijk een grootschalig onderzoek naar de effecten van de Familieklas/gezinsklas-methodiek in Nederland uit te kunnen voeren. Meer informatie hierover staat op de website van het NRO.

- Van der Wolf, K., & Beukering, T. (2009). *Gedragsproblemen in scholen: Het denken en handelen van leraren*. Leuven: Acco.
- Van Tuijl, C. (2009). *Preventie van gedragsproblemen bij jonge kinderen. Verwerking van de electorale rede van Cathy van Tuijl met de titel: Uitdagende kinderen tijdig in beeld*. Geraadpleegd op 7 mei 2019, www.passenderwijs.nl/wp-content/uploads/Kobi-onderbouwnetwerk-informatie.pdf.
- Van Veen, D., & van der Steenhoven, P. (2014). Leraren aan het woord: Ondersteuningsbehoeften bij gedragsvraagstukken. *Speziaal*, 9(2), 12-16.
- Wouters, J. (2019). *Evaluaties Familieklas SWV de Eem 2018-2019*. Leusden: SWV de Eem.

In de materialenbank op www.lbbo.nl vind je onder meer de volgende artikelen over de aanpak van gedragsproblemen:

- *Ouders als buddy (januari 2015)*
- *Geweldloos verzet tegen probleemgedrag (mei 2019)*

TIP

Jannie Wouters is projectleider innovatie & beleid in passend onderwijs & sociaal domein bij SWV de Eem en MEE UGV. Zij hoopt in het voorjaar van 2020 haar master Social Work & Innovation af te ronden met een onderzoek naar de Familieklas. Meer weten over het project Familieklas van SWV de Eem? E-mail: j.wouters@swvdeem.nl.

AUTEUR